

СЕПАРАТИЗМ В УКРАЇНІ: КОРЕНІ

SEPARATISM IN UKRAINE: THE ROOTS

У статті на основі аналізу емпіричних матеріалів та аналітичних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців розглядається проблематика соціальних коренів регіоналістичних і сепаратистських рухів у сучасному українському суспільстві. Вони поділяються на три основні групи. До першої з них належать об'єктивні, властиві самій природі українського соціуму. Вони спричинені неоднорідністю суспільного простору, наявністю істотних відмінностей між різними регіонами країни, які не лише склалися історично, а й, особливо у південно-східній частині країни, були результатом політики внутрішнього колоніалізму, практикованої в російській імперії і продовженої в радянські часи. Ці відмінності виражалися в соціально-економічних і соціокультурних характеристиках регіонів і мали продовження в соціополітичних орієнтаціях населення, спрямованих на «повернення» до неоімперського російського простору, з одного боку, і на європейський цивілізаційний вибір – з іншого. Друга група – це спровоковані свідомими впливами зовнішніх і внутрішніх акторів, зокрема політичних діячів і різного роду громадських активістів. Частина з них відкрито діяла на користь північно-східного сусіда і сприяла втягненню в орбіту його впливу України, а частина, не усвідомлюючи повністю можливих результатів своїх дій, переймалася збереженням української ідентичності, її захистом перед загрозами «руського мира». До третьої із цих груп варто зарахувати чинники, викликані недопрацюваннями владних структур і суспільних еліт як центральної, так і місцевої влади, головно неефективністю їхнього реагування на загрози єдності суспільства.

У статті, по-перше, акцентується на комплексності й взаємозумовленості цих груп коренів відцентрових рухів, по-друге, на їхній наявності, хоча й у різних формах і в різних масштабах, у різних регіонах країни. Цей факт варто враховувати для нейтралізації такого роду регіоналістичних і відверто сепаратистських рухів і реінтеграції країни. Цілком очевидним шляхом для цього має стати відновлення довіри громадян до діяльності й державної влади, і структур громадянського суспільства, їх консолідація навколо ідеї єдності країни.

Ключові слова: регіоналізм, відцентрові рухи, сепаратизм, соціальні корені, соціальна довіра, дефрагментація.

The article, based on the analysis of empirical materials and analytical studies of domestic and foreign scientists, examines the problematic of the social roots of regionalist and separatist movements in modern Ukrainian society. These social roots are divided into three main groups. The first of them includes the objective ones inherent in the very nature of Ukrainian society. They are caused by the heterogeneity of the social space, the presence of significant differences between different regions of the country, which not only developed historically, but also, especially in the southeastern part of the country, were the result of the policy of internal colonialism practiced in the Russian Empire and continued in Soviet times. These differences were expressed in the socio-economic and socio-cultural characteristics of the regions and were continued in the socio-political orientations of the population aimed at "returning" to the neo-imperial Russian space, on the one hand, and the European civilizational choice, on the other. The second group is provoked by the conscious influence of external and internal actors, in particular political figures and various kinds of public activists. Some of them openly acted in favor of the north-eastern neighbor and helped to bring Ukraine into the orbit of its influence, while some, not fully realizing the possible results of their actions, were preoccupied with preserving Ukrainian identity and protecting it from the threats of the "Russian world". The third of these groups should include factors caused by the malfunctioning of power structures and social elites, both central and local authorities, mainly by the ineffectiveness of their response to threats to the unity of society.

The article, firstly, focuses on the complexity and interconnectedness of these groups of roots of centrifugal movements, and secondly, on their presence, albeit in different forms and on different scales, in different regions of the country. This fact should be taken into account for the neutralization of this kind of regionalist and frankly separatist movements and the reintegration of the country. The most obvious way to do this should be the restoration of citizens' trust in the activities of both state authorities and civil society structures, their consolidation around the idea of the country's unity.

Key words: regionalism, centrifugal movements, separatism, social roots, consolidation, social trust, defragmentation.

УДК 316.334.3(321.7)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.52.3>

Климанська Л.Д.

д.політ.н.,
професор кафедри соціології
та соціальної роботи
Національний університет
«Львівська політехніка»

Савка В.Є.

к.соціол.н.,
доцент кафедри соціології
та соціальної роботи
Національний університет
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Протидія російській військовій агресії проти України потребує від соціологів комплексної оцінки готовності всього суспільства до боротьби. Вона неможлива без аналізу його соціального потенціалу, сформованого в тому числі процесами, які відбувалися в різноманітних соціальних середовищах України ще задовго до початку військових дій. Визначення суперечностей і ризиків, закорінених у самому українському суспільстві, а отже, таких, що впливають на формування та реалізацію його потенціалу, потребує особли-

вої уваги. Усі ці явища навіть частково послугували певними тригерами, які спровокували агресора до нападу, створивши в нього ілюзію внутрішнього розколу українського соціуму. Саме тому аналіз соціальної зумовленості процесів, які відбуваються в різних регіонах України, зокрема пов'язаних із проявами сепаратизму, має високий ступінь актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Масштабні соціологічні дослідження в галузі регіоналістики та сепаратистських рухів з'явилися в Україні в кінці минулого століття. Їх актуалі-

зували, з одного боку, загострення проблем, породжених істотними відмінностями самих регіонів, з іншого – спроби спекулювання на цих проблемах російських і частини місцевих (проросійських) політиків.

Значний емпіричний матеріал для аналізу регіональних проблем українського суспільства дають щорічний моніторинг Інституту соціології НАН України й дослідження інших відомих соціологічних агенцій, у яких відображено ситуацію в різних регіонах, зокрема відмінності громадської думки населення цих регіонів щодо важливих суспільних проблем, трансформації ідентичностей жителів різних регіонів.

Найчастіше об'єктами уваги вітчизняних фахівців з регіоналізму та сепаратизму стають два регіони: Донбас і Галичина. Особливо цінними для розуміння їхніх проблем стала низка емпіричних досліджень, започаткованих ще в 1994 році у Львівському національному університеті ім. І. Франка й Луганському національному університеті ім. Т. Шевченка, які проводилися від 2005 року. В обох проєктах зафіксовано факти очевидної неоднорідності, а навіть двополюсності цих регіонів, наявності комплексу істотних відмінностей між регіонами й водночас природного процесу їх зближення, штучно перерваного російською агресією 2014 року [1, с. 259]. Автори дослідження Луганського національного університету також, базуючись на емпіричних даних, стверджували, що «в населення регіону в громадській думці чітко окреслилася орієнтація на досягнення історичного компромісу заради єдності країни» [2, с. 94].

Водночас соціологи відзначали зростання соціальної напруженості в країні. Як зазначає К. Іващенко, базуючись на даних моніторингу Інституту соціології НАН України, якщо у 2012 році показники соціальної напруженості в різних регіонах України були на рівні 28,8%, то вже у 2014 році вони зросли до 41%. Одним із регіонів, який відзначався більш песимістичними настроями стосовно власного майбутнього та єдності країни загалом, був Донбас [3, с. 361]. На наш погляд, істотне зростання рівня соціальної напруженості в регіонах у ці часи можна пояснювати не лише загостренням соціально-економічної ситуації в країні, а й результатом реалізації різного роду соціальних технологій, спрямованих на провокування розколу між регіонами. Тому власне соціологічний аналіз проблем сучасного українського регіоналізму та сепаратизму, базований на об'єктивних емпіричних матеріалах, у яких фіксуються не лише природні чи штучно спровоковані різними соціальними акторами (і внутрішніми, і зовнішніми) відмінності між регіонами країни, а й відзначаються ознаки зближення регіонів, знаходження консенсусу між їхніми

інтересами й потребами, дає змогу опрацювати науково обґрунтовані програми протистояння сепаратизму та реінтеграції країни.

Метою статті є для запобігання та протидії проймам відцентрових рухів у регіонах України на основі вторинного аналізу публікацій емпіричних даних та аналітичних матеріалів вітчизняних соціологів визначити комплекс соціальних коренів сучасних сепаратистських рухів у країні.

Виклад основного матеріалу. Саме в зафіксованих львівськими та луганськими соціологами в указаних дослідженнях відмінностях і спільних рисах бачення жителями Донбасу та Галичини самих себе, їхньому трактуванню проблем і своїх регіонів, і країни загалом, на наш погляд, доцільно шукати докорінні причини відцентрових регіоналістських рухів, які можуть переростати в сепаратистські, і доцентрових, таких що сприяють об'єднанню країни. Їх з урахуванням певної специфіки можна екстраполювати й на ситуацію в інших регіонах України, де також відзначаються певні сепаратистські прояви. При тому варто брати до уваги, що низка цих відмінностей природно склалася в процесі розвитку регіонів, але значна їх частина є продуктом дій певних акторів і всередині країни, і ззовні.

Більшість авторів, які аналізують проблеми регіоналізму та сепаратизму, акцентують увагу на їх соціокультурних, базованих переважно на етнічних відмінностях коренях, які «продовжуються» в політичних проєктах, підтримуваних населенням різних регіонів. Наприклад, І. Кононов вважає, що «найбільш потужні й виразні регіональні проєкти виникли в Донбасі та Галичині. ... проєкт Донбасу передбачає формування модерної української нації як співгромадянства, а проєкт Галичини передбачає фундаментом усіх суспільних лояльностей етнічну лояльність» [4, с. 6–11]. Очевидно, це твердження дослідника базується на уявленні про домінування моноетнічності/монокультурності в західних регіонах і поліетнічний, відтак і полікультурний склад населення Донбасу з відповідними образами себе й довколишнього світу, які обома моно- та поліетнічними середовищами формуються.

Ця традиція пошуку первинних причин виникнення сепаратизму в соціокультурних відмінностях, продовжених у політиці, бере свій початок від трактування суб'єктів сепаратистських рухів як переважно локальних етнічних чи релігійних спільнот, які, не маючи власної державності й будучи ущемленими у своїх правах у централізованих державах, прагнуть дистанціюватися від центральної влади для відстоювання власних цілей. Тому такі рухи еволюціонують за звичною траєкторією: від самоусвідомлення меншиною себе як окремої та самодостатньої, з власними специфіч-

ними інтересами, потребами та правами на початкових етапах до згуртування, нарощення свого соціального потенціалу та своєї соціальної суб'єктності. Далі спільнота переходить до боротьби за реалізацію своїх потреб у досить широкому діапазоні, який може включати й претендування на різні форми/ступені автономії в мультикультурних суспільствах, і завоювання права на державну самостійність. Саме тому відомий польський дослідник Б. Яловецький стверджував, що регіоналізм має «різні обличчя: від почуття певної культурної відмінності й бажання відновлення цінностей меншин ... до постулатів автономії чи навіть сепаратних прагнень. Коротко кажучи, можна стверджувати, що на одному полюсі маємо справу з «фольклорним регіоналізмом», а на другому – з «політичним регіоналізмом» [5, с. 282–283], очевидно як закономірним результатом його еволюції.

У ситуації сучасного Донбасу й Півдня України етнокультурні чинники також відіграли істотну роль, хоча й мали якісно інший характер, ніж описаний Б. Яловецьким. Вони пов'язані передусім із концентрацією в південно-східних регіонах населення із сусідньої росії, переміщеного в часи радянської індустріалізації, особливо після Великого Голоду 1932–1933 років, й у часи повоєнної відбудови. Наслідком цього стала масова русифікація місцевого українського населення, яку стимулювала влада. Тому, на відміну від традиційних регіоналістичних і сепаратистських рухів, тут маємо справу не з артикулюванням і відстоюванням інтересів певної етнічної меншини, а зі спробами штучно сконструйованої колоніальною метрополією спільноти домінувати над місцевим населенням, яке хоча й значною мірою піддалося колонізаторському впливу, проте остаточно не втратило власної ідентичності. Крах СРСР як держави, базованої на принципах внутрішнього колоніалізму, прихованих за лозунгами інтернаціоналізму та рівноправності, викликав спротив доволі значної на кінець ХХ століття частини населення, яка трактувала себе як «старшого брата», та її асимільованих прибічників із відповідними привілеями на «новоосвоєних» територіях. Власне ця штучно сконструйована не стільки на етнічному, як на соціополітичному ґрунті спільнота (не російське, а «русскоязычное население»), і стала носієм так званих «донецької», «східноукраїнської», які пізніше трансформувалися в «новоросійську» ідентичності.

Відмінності у світосприйнятті жителів різних регіонів країни, а отже, і корені сепаратистських настроїв можна знайти й у різному сприйнятті їхнім населенням причин і сутності затяжної кризи, яка почалася після розпаду СРСР. У західних областях ця криза трактувалася переважно як можливість пошуку для

самореалізації в нових умовах, а серед жителів Півдня і Сходу України більш поширеною реакцією на новопосталі проблеми була ностальгія за «добrimи старими часами», які потребували підпорядкування керівництву, а не вияву власної ініціативи. Емпіричним підтвердженням цього можуть слугувати факти переважання в означенні себе як «радянської людини» й інші аналогічні ідентифікації, на противагу ідентифікаціям із громадянством української держави, поширені саме в східних і південних регіонах країни, на відміну від центральних і західних, зафіксовані соціологами [6, с. 80]. Хоча водночас в обох регіонах, як стверджує співавтор дослідження «Львів-Донецьк: соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархії соціальних лояльностей 1994–2004» В. Сусак, зафіксовано, «що в цілому у жителів обох регіонів переважає схильність до державного патерналізму на противагу самоорганізації» [7, с. 73]. Автор справедливо вважає, що «рівень позитивності установок людей на вільну самоорганізацію, на відміну від традиційної, звичної для багатьох державної опіки, може бути використаний як соціологічний індикатор, за допомогою якого вимірюють рівень відкритості до суспільних інновацій» [7, с. 63]. Проте варто брати до уваги, що для використання будь-якого показника як індикатора вимагається, як мінімум, його чітке й однозначне розуміння респондентами. Тому, на наш погляд, застосування як індикатора для визначення «установок людей на вільну самоорганізацію» твердження «Деякі люди кажуть, що уряд має гарантувати кожному роботу і високий рівень життя; натомість інші вважають, що кожна людина має дбати про себе сама» [7, с. 65] викликає сумніви, оскільки такого роду урядові гарантії можуть сприйматися в різних соціокультурних середовищах і як зобов'язання держави створювати робочі місця на державних підприємствах і займатися їх менеджментом, і як обов'язок держави забезпечувати суспільний порядок, зокрема, шляхом стимулювання ринкової економіки. Отже, однозначність висновку В. Сукака про однаково високий рівень патерналістських настанов жителів обох регіонів, зроблений на основі цього індикатора, на наш погляд, є доволі сумнівним.

Жоден із науковців, які аналізували суспільні трансформації в пострадянській Україні, не заперечував факту низької ефективності української влади в подоланні кризових явищ і різкої соціальної поляризації суспільства. Тому, як зазначила, базуючись на матеріалах емпіричних досліджень ще у 2010 році О. Куценко, «протягом усіх років державної незалежності українське суспільство демонструє високий рівень внутрішньої напруженості, невпевненості й очікування чого завгодно ... населенням

країни (77% у 2010 р.) суспільство сприймається як дуже хитке. Такий оціночний психологічний фон стимулює конфліктність у суспільстві» [8, с. 12]. Принципових змін у цій ситуації не відбулося й у наступному десятилітті. Тому, на наш погляд, думку О. Куценко цілком можна продовжити твердженням, що неефективність центральної влади стала однією з причин виникнення сепаратистських прагнень регіональних еліт, які бачили вихід зі скрутного становища країни не в нарощенні її ефективності як єдиного цілого, а в спробах отримання певних дивідендів від опанування місцевих ресурсів, зокрема, і шляхом стимулювання специфічних регіональних інтересів, висування їх на перший план і часто на шкоду інтересам загальносуспільним. Очевидно, що ці регіональні проекти нерідко були істотно відмінними за баченням способів виходу з кризи та вибором подальших напрямів розвитку країни, і це досить чітко протягом багатьох років виявлялося в електоральних уподобаннях населення різних регіонів. Відповідно, у центральному й західному регіонах країни оформився цивілізаційний вибір європейського вектору розвитку, пов'язаний із цінностями ліберальної демократії, а в південно-східних регіонах серед значної частини населення консервувалися орієнтації на зв'язки з Росією, які залишилися в спадок від радянських часів і поєднувалися зі спекулятивно-пропагандистськими тезами про соціальну рівність і справедливість політиків лівого/псевдолового популістичного спектру й водночас з «осучасненими» «ліберально-ринковими» тезами партій на кшталт Партії регіонів чи її спадкоємців. Це послугувало передумовою для сприйняття неоімперських ідей «руського мира» частиною населення суміжних із Росією північно-східних і південних регіонів країни.

Одним із основних каналів проникнення в українське середовище такого роду ідеологічних концептів стала російська православна церква із її філією – так званою українською православною церквою московського патріархату. Хоча, за даними Центру Разумкова, станом на квітень 2020 року до її вірних себе зараховували лише 13,6% усіх православних України, УПЦ усе ж залишалася впливовою силою та займала домінуючі позиції не лише в південних і східних регіонах [9].

«Двополюсність» суспільства була також «продуктом» роботи «українських» політиків, орієнтованих на Росію, які, наприклад, використовуючи поширені в масовій свідомості стереотипи про «своїх» і «чужих», стимулювали відцентрові тенденції в регіонах. У цьому зв'язку найбільш яскравим прикладом є прийом політтехнологів Партії регіонів у виборчій кампанії 2004 року з поділом українців на «три сорти» за їхніми соціополітичними орі-

єнтаціями, який цілком збігався з регіонами їхнього проживання [10]. Цей самий прийом було буквально повторено пропагандистами так званої новоросії у 2021 році. Уже з того часу в свідомість населення Півдня і Сходу російськими пропагандистами ззовні та проросійськими всередині країни вкладалися ідеї про український патріотизм як вияв фашизму, про дискримінацію «рускоязычного населення» тощо. Звідси робився й «цілком логічний» висновок про загрозу з боку «галицьких фашистів» жителям Півдня і Сходу, яких може «захистити» від фізичного знищення лише «дружня» Росія.

Проте три десятиліття існування незалежної української держави, незважаючи на всі проблеми та складнощі, дали змогу значній частині громадян у всіх регіонах побачити очевидні перспективи в демократичному та європейськи орієнтованому векторі розвитку. Тому в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень від березня 2014 року вказувалось: «Аналіз сепаратистських практик в Україні за роки незалежності дає підстави стверджувати, що вони не є наслідком діяльності потужних регіональних рухів чи організацій, які спираються на суттєву підтримку населення. Натомість їх можна охарактеризувати як інформаційні операції, що мають на меті продемонструвати слабкість Української Держави, або як засіб тиску на позицію центральної влади з боку частини регіонального політичного істеблішменту» [11].

Ці інформаційні операції розвивалися на фоні масової недовіри громадян усіх регіонів країни до дій більшості владних інституцій, які демонстрували свою нездатність упоратися з перманентною кризою, звинувачувалися в корупції. Емпіричні підтвердження масової недовіри населення не лише до владних, а й до практично всіх офіційних структур містять матеріали вже згаданого моніторингу Інституту соціології НАНУ, який проводиться з 1992 року.

Прикладом сепаратистських дій місцевих політичних і навколополітичних еліт і водночас нездатності центральної влади ефективно реагувати на загрози сепаратизму й, відповідно, зниження довіри до неї серед громадян стало створення різного роду псевдодержавних формувань. Зауважимо, що такого роду квазідержавні утворення чи інші подібні вияви претензій місцевих «активістів» на протиставлення себе центральній владі, хоча й різного масштабу, з'являлися в різних регіонах України. Найвідомішим із них є так звана «автономна південно-східна українська республіка», «проголошена» 26 листопада 2004 року сесією Луганської обласної ради. Аналогічні рішення були прийняті також місцевими політиками в Одесі, Харкові й на «Всеукраїнському з'їзді

народних депутатів і депутатів місцевих рад» за участю багатьох відомих політиків національного масштабу [12]. Хоча проти організаторів цієї «республіки» відкривалися кримінальні справи за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, вони не були покарані. Ще одним прикладом такого роду може слугувати самопроголошення в 1996 році на Чернігівщині «сударства титульного суверенного народу». Лише в жовтні 2016 року (другий рік російської агресії та десятий рік існування «сударства»), за повідомленням прес-служби СБУ в Чернігівській області, її співробітники «розкрили» «псевдодержавне утворення, члени якого не визнають повноважень державних органів України, відмовляються виконувати вимоги українського законодавства» [13]. Незважаючи на «розкриття СБУ», під дещо зміненою назвою це формування продовжило своє існування, свідченням чого є «документація»: листи до державних установ України, розміщені на його «офіційному сайті» у 2023 році, на сьомий рік після «розкриття» [14]. Місцеві ініціативи, які містили загрозу єдності держави, з'являлися й у західному регіоні країни. Такого роду прикладом стала заява про плани підписати угоду про асоціацію між містечком Рава-Руська на Львівщині та ЄС, із якою звернулася до Європарламенту територіальна громада в листопаді 2013 року та яка була підтримана головою міста. Хоча мер стверджувала, що про жодне відділення від держави не йдеться, назва повідомлення на регіональному новинному сайті «Рава-Руська йде в Євросоюз, не чекаючи всієї України», на наш погляд, свідчила про інші очікування містян і місцевих політиків [15].

Аналогічні за своєю сутністю «ініціативи» виявляли й місцеві громадські діячі. Прикладом можуть слугувати ідеї «поновлення галицької спільноти», яка «зазнала поразки в результаті завоювання галицького князівства волинськими агресорами в XIII ст.», та інші подібні. Логічним висновком із такої ситуації є думка, висловлена івано-франківським письменником Т. Прохазьком: «Українська імперія достатньо велика, різноманітна і суперечлива, щоб створити кілька українських держав. Кожна з них могла б бути неповторною, самодостатньою і спокійною» [16]. І хоча, на переконання відомого львівського громадського діяча Т. Возняка, галицький сепаратизм є не більше, ніж «кабінетна гра» тих, хто любить «поестетствувати в затишних кав'ярнях» [17], він, незважаючи на маргінальне становище навіть у Галичині, самою своєю присутністю в інтелектуальному просторі країни вносить елемент дестабілізації, який за певних умов може наростити свій руйнівний потенціал.

Певні «експерименти» місцевої влади з нарощенням пріоритетності регіональних

інтересів над загальнонаціональними з'являлися навіть у час широкомасштабної російської агресії. В умовах спричинених нею економічних труднощів, зокрема дефіциту пального, місцева влада Закарпаття, яке в силу своєї географічної ситуації перебувало у вирашному становищі, заявила про те, що «місцеві паливні компанії відмовилися постачати пальне в інші регіони, допоки не буде забезпечено потребу Закарпаття» [18]. Центральна влада в цій критичній для країни ситуації також не відзначилася належними реакціями.

Висновки. В інтерв'ю в липні 2022 року директор Інституту соціології Академії наук Є. Головаха, базуючись на даних емпіричних досліджень, сказав, що на повномасштабну російську агресію українське суспільство відповіло очевидною тенденцією «до згуртування та консолідації ... у нас зникли регіональні відмінності практично. Віра в армію разюча, попри все. Довіра до основних інститутів у принципі зашкалює». Далі на запитання «Люди нарешті повірили владі?» професор Є. Головаха відповів: «Не так. [виділення наше – Л.К., В.С.]. Людям, щоб зрозуміти, чим ти володієш, треба з чимось порівнювати. І коли вони побачили, хто до них «прийшов у гості», ... то вони просто зрозуміли: те, що вони збудували, не так погано, як вони думали» [19]. Така думка, на наш погляд, відображає реальний стан справ у нинішній Україні, зокрема, і з проблемами регіоналізму та сепаратизму: суспільство в екстремальних умовах продемонструвало свою єдність і здатність протистояти зовнішньому ворогу. Основні ідеї, висловлені в березневому 2022 році інтерв'ю, повторив проф. Є. Головаха й у розмові із журналістом «Української правди» в березні 2023 року [20], що може слугувати підтвердженням того, що вони пройшли перевірку часом.

Але перехід до мирного життя повинен супроводжуватися виправленням очевидних недопрацювань і помилок, допущених і владою, і самими громадянами в налагодженні стосунків не лише між собою, а й між різними регіонами країни, оскільки саме в них закорінені сепаратистські рухи. Умовно їх причини можна поділити на три групи: об'єктивні, ті, які притаманні самому суспільству; спровоковані свідомими впливами зовнішніх і внутрішніх акторів, вороже налаштованих до самого існування суверенної української держави; спровоковані недопрацюваннями владних структур і суспільних еліт. До першої групи передусім належать проблеми, спричинені неоднорідністю українського суспільства, наявністю істотних відмінностей, зокрема соціокультурних, пов'язаних із соціально-економічними та продовжених у соціополітичних орієнтаціях населення різних регіонів. Саме вони значною мірою послугували основою для появи

чинників другої групи. Спекулюючи на певних відмінностях між регіонами, зовнішні та внутрішні супротивники української державності трактували саме її як першопричину проблем. Тому «логічним», на їхню думку, виходом із ситуації був би демонтаж української державності й повернення країни в тій чи іншій формі до неоімперського утворення під егідою РФ. Очевидно, найскладнішими для виправлення є чинники третьої групи, зумовлені вадами у функціонуванні державних структур і громадянського суспільства. До них належать проблеми, пов'язані з недостатньою ефективністю цих структур у широкому спектрі: брак дієвості державних органів у виконанні їхніх прямих обов'язків, пов'язаних із регулюванням усього комплексу суспільних проблем, їхні прагнення «не помічати» очевидних посягань на державну безпеку, наприклад, у формі створення псевдодержавних утворень, прийняття владними структурами рішень, базованих на принципі місцевого егоїзму, і різного роду «культурницькі експерименти» інтелектуалів, які вносили в громадський простір ідеї розколу. Усі ці проблеми викликали недовіру до державних і громадських структур у суспільстві. Для подолання цих проблем, виокремлення яких є лише умовним і які в реальному житті мають взаємозумовлений характер, варто взяти до уваги їх комплексну сутність, те, що всі вони провокують і підсилюють одні одних.

Твердження Є. Головахи «наше долучення до європейського соціального простору формально буде пов'язано з прийняттям у Європейський Союз, а неформально – коли ми почнемо наблизитися до нього ціннісно» цілком узгоджується із ще однією думкою науковця: «... маємо йти до європейської [системи цінностей – Л.К., В.С.], де визначальна цінність – доброзичливість, тобто відкритість до людей, до світу» [20], а отже, долаючи всі труднощі, формувати поле суспільної довіри. У ньому будуть гармонійно реалізуватися взаємини не лише між владою, структурами громадянського суспільства й усіма групами громадян, а й регіонами єдиної держави. Таки буде здійснена реальна дефрагментація соціального простору соборної України, спричинена не лише його об'єктивними характеристиками, а й діями певних соціальних акторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Поколінські моделі особистісних ідентичностей: регіональні виміри / Н. Черниш, О. Маланчук. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : збірник наукових праць. Харків. 2003. С. 254–260.
2. Донбас і Галичина в регіональній системі України / І. Кононов, С. Хобта, С. Щудло. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 3. С. 73–98.
3. Іващенко К. Українці між кризою та повсякденним життям: загальнонаціональні та регіональні спо-

стереження. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. Київ, 2014. Т. 1. С. 351–364.

4. Кононов І. Донбас та Галичина: причини напруженості в стосунках та пошук історичного компромісу. *Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє*. Луганськ, 2006. С. 5–27.
5. Jalowiecky В. Regionalizm. *Encyklopedia Socjologii*. Warszawa, 2006. Т. 3. С. 282–283.
6. Динаміка ідентичностей мешканців Львова і Донецька: компаративний аналіз (1994–2004) / Н. Черниш, О. Маланчук. *Україна модерна*. 2007. С. 61–92.
7. Сусак В. Самоорганізація versus державний патерналізм: порівняльний аналіз настанов жителів Львова і Донецька (1994–2004). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2007. № 1. С. 63–73.
8. Куценко О.Д. Образи посттрансформаційної структури українського суспільства. *Матеріали VIII Всеукр. н.-пр. конференції / за ред. В.І. Судаківа, О.Д. Куценко*. Київ : Видавничий центр «Логос», 2012. С. 22–37.
9. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: Тенденції 2000–2020 рр. (pdf). Центр Разумкова. 2020. Архів оригіналу за 21 січня 2021.
10. Чорновіл Т. Інтерв'ю «Голосу Америки». URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/%D1%87%D0%BE%D1%80%D0%BD%.html>.
11. Потенціальні загрози регіонального сепаратизму в Україні : аналіт. записка Нац. ін-ту стратегічних досліджень. 2014. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/potencialni-zagrozi-regionalnogo-separatizmu-v-ukraini>.
12. Південно-Східна Українська Автономна Республіка. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
13. СБУ викрила в Чернігівській області псевдодержавну структуру «Титульний суверенний народ України». URL: <https://interfax.com.ua/news/general/377972.html>.
14. Лист-відповідь «Глава Резервної Военно-Мобилизационной Системы тылового продовольственного обеспечения Вооружённых Сил Украины» Одеській прокуратурі від 15 серпня 2023 р. URL: <https://congres-spu.info/?p=8843>.
15. Рава-Руська йде в Євросоюз, не чекаючи всієї України. URL: https://zaxid.net/ravaruska_yde_v_vrosoyuz_ne_chekayuchi_vsiyi_ukrayini_n8052.
16. Прохазько Т. Вади українського імперіалізму. *Галицький кореспондент*. 2008. 24 січня.
17. Яремчук О. Тарас Возняк: «Галицький сепаратизм – не більше ніж кабінетна гра». *День*. 2014. 20 березня.
18. Закарпаття відмовилося постачати пальне в інші регіони України. *Дзеркало тижня*. 2022. 8 червня. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/zakarpattja-vidmovilosja-postachati-palne-v-inshi-rehioni-ukrajini.html>.
19. Як порівняти з «братським» народом – ми таки святі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3524730-evgen-golovaha-direktor-institutu-sociologii-nan-ukraini.html>.
20. Те, що Зеленський лідер військового часу, – безсумнівно. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/03/9/7392553/>.